

Електрифікація була оголошена одним із магістральних напрямів у сільському господарстві. Безвідповідальність партійних та відомчих інстанцій, які приймали рішення, та економічна незацікавленість відчужених від засобів виробництва безпосередніх виробників призвели до тяжких наслідків. Низька якість виготовлення та обслуговування техніки призводила до того, що частка важкої ручної праці в колгоспно-радгоспному виробництві залишалася ще високою. Основним гальмом у сільському господарстві були встановлені під час колективізації виробничі відносини.

Аналіз широкого кола питань показує, що об'єктивних причин для „провалу” сільськогосподарської галузі не було. Стан матеріально-технічної бази, попри його доволі низький рівень, не пояснював стрімкого падіння сільськогосподарського виробництва. Ця проблема мала комплексний характер. В основі її насамперед лежала системна суспільно-політична криза.

1. Журавльов М.М. Електрифікація сільського господарства та її економічне значення. – К., 1966.
2. Черненко М.С. Значення електрифікації у створенні матеріально-технічної бази комунізму. (Політекономічний нарис на матеріалах сіл господарства УРСР). – К., 1964.
3. Бабенко Ю.А. Електрифікація України. – К., 1960.
4. Дорош І.І. Ефективність капітальних вкладень у сільську електрифікацію. – К., 1962.
5. Падалка С.С. Сільське господарство України в другій половині 60-х рр. ХХ ст. – К., 1995.
6. Панченко П.П. Сторінки історії України ХХ ст: (Українське село: поступ, сподівання, тривоги): Навч. посібник для студ. вузів, вчителів та учнів серед. шкіль. – К., 1995.
7. Романюк І.М. Українське село в 50-ті – першій половині 60-х рр. ХХ століття. – Вінниця, 2005.
8. Історія українського селянства: Нариси в 2 т. / В.А. Смолій (відп. ред.); НАН України. Інститут історії України. – К., 2006. – Т. 2.
9. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України) – Ф. 27. – Оп. 22. – Спр. 3086.
10. Народне господарство Української РСР у 1970 році. Статистичний щорічник – К., 1971.
11. Народне господарство Української РСР в 1981 році. Статистичний щорічник. – К., 1982.
12. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 22. – Спр. 1381.
13. Електродвигун у господарстві // Сільські вісті. – № 257. – 1969. – 2 листопада.
14. Електрика в господарстві // Сільські вісті. – № 294. – 1971. – 22 грудня.
15. ЦДАВО України – Ф. 27. – Оп. 22. – Спр. 1808.
16. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 22. – Спр. 2196.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 6180.
18. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 29. – Спр. 932.
19. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 1205.

К. В. Лобач

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПЕРЕСЕЛЕННЯ В УКРАЇНУ (1933 – 1934 рр.)

У проблематиці досліджень міграційної політики радянської влади щодо селянства першої половини 30-х років ХХ ст. об'єктом уваги дослідників, зазвичай, є питання примусового виселення

українських селян. Водночас проблема переселення селян-колгоспників з-поза меж України та внутрішньоукраїнського доприселення на територію південних та східних областей не знайшла достатнього висвітлення у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Здебільшого дослідники лише побіжно звертаються до неї у контексті дослідження голодомору 1932 – 1933 рр. та його наслідків [1]. Автор статті ставить за мету дослідити кампанії переселення російських та білоруських селян в українські села та міграційні процеси у самій Україні. Це дозволить, насамперед, з'ясувати реальні, а не офіційно задекларовані, соціально-економічні та політичні причини масштабних переміщень населення, визначити їх мету та завдання у справі колгоспного будівництва. Окрім того аналіз процесу переселення та його наслідків дозволить спростувати міфи про „сите” життя російських селян у голодних українських селах та ідилію міжнародних стосунків.

З метою „повного освоєння малозаселених родючих районів”, як вказувалося в постанові ЦВК і РНК СРСР від 15 серпня 1933 р., при Раді народних комісарів СРСР було створено Всесоюзний переселенський комітет (ВПК) [2, 919]. У листі до Л. Кагановича та В. Молотова від 27 серпня 1933 р. Сталін, наголошуючи на негайному затвердженні персонального складу комітету, вимагав (переклад з російської автора – К. Л.): „...негайно дати йому оперативне завдання на зразок організації переселення на початку наступного року на Кубань і Терек (скажімо, 10 тис. домогосподарств з сім'ями), в Україну (степ) 15 – 20 тисяч. Це питання робочої сили на півдні, де завжди не вистачало робітників” [3, 316].

Зауваження щодо нестачі робочої сили в Україні влітку 1933 р. цілком слушне і пояснюється, всупереч зауваженням генсека, насамперед наслідками реалізації більшовицької політики колективізації та хлібозаготівель, класовими депортаціями та чистками, що призвели до загальнонаціональної катастрофи – голодомору. Аналіз тогочасних документів дає підстави вважати, що програма переселення російських та білоруських селян на землі українського степу мала на меті вирішити питання не стільки кількості, скільки „якості” робочої сили в колгоспах. Такий висновок напрошується, по-перше, з огляду на відтермінування запланованого на 4 квартал 1933 р. внутрішньоукраїнського переселення 22 тис. родин з Київської, Чернігівської та Вінницької областей до Дніпропетровської, Одеської та Донецької областей та, по-друге, зважаючи на критерії класового добору переселенців у російських регіонах. Тож можна припустити, що переселення домогосподарств на територію України та Кубань повинне було не лише забезпечити ринок праці, але й посприяти процесам деукраїнізації, започаткованим у грудні 1932 р., та забезпечити зміцнення соціальної бази колгоспного ладу.

Документи засвідчують, що на початку жовтня в керівництва держави ще не було планів розпочинати кампанію переселення в останньому кварталі 1933 р. 2 жовтня Л. Каганович в листі до Сталіна зауважував лише, що можливо доведеться організувати стихійне переселення, яке розпочалося в деяких районах Середньої Волги [3,

370]. Однак вже 22 жовтня 1933 р. Політбюро ЦК ВКП(б) затвердило проект постанови РНК СРСР про переселення в Україну 21 тис. колгоспників [2, 809]. Тож виконання постанови Політбюро ЦК КП(б)У від 11 вересня 1933 року „Про доприселення в степові райони” переносилося з четвертого кварталу поточного на початок наступного року [4, 930].

Для організації та проведення вербовки і переселення колгоспників формувалася відповідний апарат зі складу працівників ЦК і РНК, військових вищого командного складу, працівників політвідділів МТС, членів президії райвиконкомів і бюро райкомів партії та співробітників ОДПУ [2, 810]. На останніх покладалася обов'язок „суворо стежити, щоб в числі завербованих голів та членів сімей не виявилися куркулі, саботажники та інший антирадянський елемент”, а також надавати допомогу місцевим органам при відправці переселенців [5, 484]. Зазначена вимога до контингенту переселенців зайвий раз переконує в тому, що в кампанії переселення російських та білоруських селян у степові райони України плани влади не вичерпувалися лише забезпеченням ринку робочої сили. Вона також мала на меті змінити соціальну та національну структуру сільського населення краю, знівелювати досягнення українізації, унеможливити розвиток національно-державницьких тенденцій у політичних настроях селянства.

В Україні 20 тис. сімей переселенців-колгоспників планувалося розселити наступним чином: в районах Донбасу – 3,5 тис. сімей з Івановської промислової області, в Дніпропетровській області – 6,5 тис. сімей із Західної області, в Харківській області – 1,5 тис. сімей з ЦЧО, в Одеській області – 6,5 тис. сімей з Білорусії та Горьковського краю [5, 510].

Кампанія з вербовки та переселення перебувала на особливому контролі влади, про її перебіг місцеві органи ОДПУ подавали зведені огляди за кожну п'ятиденку. Спецповідомлення повноважних представництв ОДПУ засвідчують діаметрально протилежні настрої потенційних переселенців. В Унінському районі Горьковського краю лише за один день, 15 жовтня, від селян надійшло 50 групових заяв, що засвідчили їх бажання переселитися в Одеську область. Мотивуючи свій вибір, незаможник Зубов із села Поляна зауважував (цитуюмо мовою оригіналу): „Переселяться на Украину – есть полный расчет, у нас в районе земли плохие и урожаи тоже бывают плохие, на Украине хлеб родится хорошо, на Украине можно жить гораздо лучше” [5, 485]. Водночас у сусідньому селі Боровка поширювалися, названі „провокаційними”, чутки про масову смертність в Україні від епідемії, „...туда нас и хотят направить” – висловлювали побоювання селяни [5, 484].

З огляду на це, парторганізації та сільради районів вербовки розгорнули масово-роз'яснювальну роботу з пояснення значення, умов переселення і надаваних пільг. Останні були доволі відчутними. З переселенців списувалася заборгованість перед державою з усіх видів податків. У місцях вселення вони на три роки звільнялися від сільськогосподарського податку, „само обкладання” і на 50% страхових платежів, а ще на рік – від сплати податку на м'ясо та молоко [4, 951]. Окрім того, державним коштом на місце поселення перевозилося домашнє майно, господарські інструменти, зерно,

овочі та худоба (корови, телята, вівці, свині, птиця). Господарствам, які не мали корів, худоба виділялася, але за умови обов'язкового перевезення її в Україну. Особливо настійно селянам-переселенцям було рекомендовано забирати з собою насінневу картоплю. На приймаючу сторону покладалася обов'язок протягом жовтня відремонтувати 20 тис. хат з господарськими будовами та забезпечити для переселенців створення хлібних фондів із розрахунку 3 ц зерна і 8 пуд. овочів на сім'ю [4, 950].

Та навіть такі пільгові умови далеко не завжди приваблювали російських селян. Спецповідомлення органів ОДПУ по ЦЧО рясніють інформацією про наростання негативних настроїв серед колгоспників-переселенців та їх відмову від виїзду. Причиною масових відмов російських колгоспників від переселення стала правдива інформація про українські реалії так званих „ходоків”, котрі, як посланці селянських громад, відвідали українські села, в які планувалося переселення. На відміну від офіційної версії про „традиційну нестачу робочої сили” в степових районах України, російські селяни називали справжні причини обезлюднення українських сіл. Розповідали про невідповідність житла та господарських приміщень до прийому переселенців, нестачу тягла та віддаленість колгоспів від залізниці, вказували на вороже ставлення українців до росіян [5, 489]. На „ходоків” з такими настроями, в тому числі й членів ВКП(б), наклеювали ярлики класово-ворожих елементів та куркулів і, за розпорядженням органів ОДПУ, вилучали з колгоспів. У свою чергу ВПК, постановою від 17 листопада 1933 р., категорично заборонив практику посилання „ходоків” як таку, що себе не виправдала [4, 975].

Зуваження російських селян-ходоків щодо неготовності української сторони прийняти переселенців підтверджуються й рядом офіційних документів. У спецповідомленнях ОДПУ УСРР вказувалося на повільний темп ремонтних робіт по підготовці приміщень для переселенців. Станом на 10 листопада у ряді південно-степових районів для 3400 сімей переселенців було підготовлено лише 1502 житлових приміщень [5, 497]. Деякі колгоспи Рубежанського, Мелітопольського, Владівського районів не мали ресурсів для виділення переселенцям продовольчих і фуражних фондів та заготівлі палива.

Тривожні чутки поширювалися з поміж самих завербованих переселенців. Документи секретно-політичного відділу повноважного представництва ОДПУ по ЦЧО зберегли зафіксовані співробітниками розмови селян. „Переселять нас на Украину хотят потому, что там вымерли люди и нет никого. Хлеб, который там был, весь забрали в государство” – заявляла колгоспниця Храповського колгоспу Пристенської сільради. „Нас обманывают и ведут к тому, чтобы мы повымирали с голода. На Украине в некоторых поселках вывешены черные флаги в знак того, что почти все население поголовно повымирало” – висновок завербованих колгоспників з хутора Сорокіно Будьоновського району [5, 488].

Незважаючи на вказані проблеми, кампанія по переселенню була розпочата. Станом на 25 листопада з Росії та Білорусії в Україну було відправлено 124 ешелони з 8 тис. сімей переселенців, загальною чисельністю 40651 чоловік [5, 491].

На кінець 1933 року все більших розмірів стало набувати неорганізоване переселення. За підрахунками російського дослідника П. Поляна, в грудні 1933 року міграційні процеси охопили близько 100 тис. чоловік [6, 79]. Вони були найбільш масовими за весь період існування ВПК. Для України підсумком його діяльності стало переселення на її територію 43,1 тис. сімей чисельністю 219110 чоловік, з них: в Дніпропетровську область – 13265 сімей, в Одеську область – 11854 сім'ї, в Харківську область – 9998 сімей, в Донецьку область – 7983 сім'ї. Переселенцями-колгоспниками з собою було привезено: коней – 27625 голів, корів – 36670, дрібної худоби – 60396 голів [5, 545]. Переселенці в Україну становили 63,6% від кількості мігрантів по СРСР за період з 1933 по 1937 роки. Зауважимо, що майже 83% цих переселенців припало на 1933 – 1934 роки. Починаючи з 1935 року, Україна як місце вселення в звітах більше не фігурує [6, 80].

На станціях розгрузки переселенців зустрічали представники місцевих організацій і колгоспів. З цієї нагоди влаштовували мітинги, подекуди прибульців зустрічали музикою як на станціях, так і в колгоспах. Утім показова гостинність не спроможна була приховати проблем, з якими зіткнулися переселенці.

Транспорту для перевезення переселенців та їх майна не вистачало, це призводило до псування майна, тісняви людей, позначалося на темпах розвантаження вагонів, яке замість 7 год. розтягувалося на 60 годин [5, 500]. Насіннева картопля, котра перевозилася селянами, здебільшого померзла в дорозі або на станціях при розвантаженні.

З численними проблемами зіткнулися переселенці при розселенні та вирішенні інших побутових проблем. Подекуди приїжджим самим доводилося займатися пошуками житла. В окремих господарствах Ново-Українського, Любашівського, Акимівського районів переселенці розміщувалися по 2 – 3 сім'ї в одній хаті або підселялися до місцевих колгоспників. Мали місце випадки, коли місцевих селян оголошували „куркулями”, виганяли їх з колгоспу, виселяли з будинків, а на їх місце вселяли переселенців [5, 502]. Новоприбульців не влаштовувала низька якість ремонту жител, відсутність звичних російських лазень та надвірних будівель. Все це в комплексі не сприяло порозумінню між сільською громадою та переселенцями, призводило до непорозумінь, зростання напруги у відносинах та подекуди виникненню ворожнечі. Колгоспники-переселенці, не отримавши обіцяного, висловлювали незадоволення. В свою чергу, місцеве населення вбачало в переселенцях „загарбників”, котрі поселялися в будинках померлих з голоду або виселених односельців та родичів.

Органами ОДПУ зафіксовані численні випадки образ і, навіть, знущань та побиття переселенців. Недоброзичливе ставлення до прибульців проявлялося як з боку пересічних селян, так і місцевого керівництва. Показовою є заява уповноваженого Сахнівського РВКА, члена партії Прокопенка: „Голод в Україні був створений для того, щоб зменшити кількість українців, переселити на їх місце людей з іншої частини СРСР і тим самим знищити будь-яку думку про самостійність. Своїх хороших працівників подушили, а везуть нам всілякий непотріб” [5, 572].

Будь-які прояви антипереселенських настроїв відстежувалися й каралися владою. За неповними даними, станом на 3 січня 1934 року було притягнуто до відповідальності 91 чоловік, а на кінець березня їх кількість зросла до 260 чоловік, з яких 173 – було заарештовано [5, 504, 546]. Незважаючи на оперативні дії влади, спрямовані на подолання незадоволення місцевого населення та розв'язання побутових проблем переселенців, уже в лютому 1934 року частина з них намагалася повернутися додому. На кінець березня 1934 року, за даними секретно-оперативного відділу ОДПУ, з 8 районів Одещини виїхало назад, на батьківщину, 156 сімей, з 5 районів Донецької області – 78 господарств і двох районів Харківщини – 17 сімей [5, 545]. У травні – червні від'їзд переселенців, що йменувався в тодішніх офіційних документах „обратничеством”, набув масового характеру. Сподівання на краще життя на багатих українських землях не справдилося. В відповідній записці ВПК на ім'я Сталіна та інших членів політбюро вказувалося, що переселенці залишають насамперед неблагополучні по врожайності райони. Зокрема, в Рівнянському районі „обратничество” становить 70 %, у Велико-Олександрівському – 58% [5, 639]. За підрахунками російських дослідників, протягом року майже чверть переселенців різними правдами і неправдами повернулася на попереднє місце проживання [5, 28]. Значна їх кількість вирушила на заробітки в радгоспи та на підприємства. Зрештою, ВПК, дбаючи про закріплення переселенців на новому місці, сам звернувся до керівництва країни з пропозицією про організацію підсобних галузей: рибальства, мисливства, птахівництва та використання переселенців на каменоломнях, цукрових заводах, будівництві, в МТС [5, 640].

Отже, підсумовуючи аналіз кампанії переселення в степові райони України селян-колгоспників з території Росії та Білорусії, слід констатувати, що мотивація масштабного переселення не вичерпувалася виключно виробничими потребами, як це декларувала тогочасна влада. Воно мало також на меті змінити соціальну структуру та національний склад населення, тим самим зміцнити позиції більшовицької влади та унеможливити поширення ідей української самостійності. Зважаючи на повернення чверті переселенців на попереднє місце проживання, поширення серед тих, хто лишився, відхідництва на заробітки можна зробити висновок, що офіційно визначене владою завдання організаційно-господарського зміцнення колгоспів не було реалізоване у повному обсязі.

1. Кульчицький С.В. Голодомор 1932 – 1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. – К.: Наш час, 2008.; Марочко В. І. Голодомор в українському селі // Історія українського селянства. Нариси в 2-х т. НАН України, Інститут історії України / В. А. Смолій (відп. ред.) – К.: Наукова думка, 2006. – Т. 2.
2. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. 1927 – 1939. Документы и материалы. В 5-ти тт. / Т.3. Конец 1930 – 1933 / Под ред. Д. Данилова, Р. Маннинг, Л. Виолы. – М., 2001.
3. Сталин и Каганович. Переписка. 1931-1936 гг. / Сост. О. В. Хлевнюк, Р. У. Дэвис, Л. П. Кошелеви, Э. А. Рис, Л. А. Роговая. – М., 2001..

4. Голодомор 1932 – 1933 років в Україні: документи і матеріали/Упоряд. Р. Я. Пиріг; НАН України. Ін-т історії України. – К., 2007.
5. Советская деревня глазами ВЧК – ОГПУ – НКВД. 1918 – 1939. Документы и материалы. В 4-х т./Т. 3. 1930–1934 гг. Кн. 2. 1932 – 1934 гг. /Под ред. А. Береловича, В. Данилова. – М.: РОССПЭН, 2005.
6. Полян П. Не по своей воле...История и география принудительных миграций в СССР. – М.: „ОГИ” Мемориал, 2001.

І.М. Лубко

ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ЗМІСТ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ (50-ті рр. ХХ ст.)

Перехід до ринкових відносин створив для всіх галузей національної економіки, за винятком її аграрного сектора, умов вільного ціноутворення. У сільському господарстві дотепер діють орієнтовні ціни, які підвищувались значно повільніше, ніж вартість товарів та послуг, затребуваних галуззю. Тому й маємо на сьогодні черговий диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні засоби у 3,2 раза [1]. З огляду на сучасну ситуацію, яка склалась в аграрному секторі економіки, одним із завдань історичної аграрної науки є розширення і поглиблення наукових досліджень проблем організаційно-економічних трансформацій в аграрному виробництві та пошук шляхів підвищення його ефективності.

Науковий аналіз проблем розвитку сільського господарства періоду „хрущовського десятиліття” цікавив дослідників різних періодів вітчизняної історії. Оцінки вченими здобутків та прорахунків тієї доби вилились у потужний масив різнохарактерної за своїм змістом наукової спадщини, у тому числі й тієї, що містила аналіз фінансово-економічних відносин у сільському господарстві [2]. Варто зазначити, що вплив цінової політики на розвиток сільського господарства вказаного періоду дослідниками практично не здійснювався, що й спонукало автора заповнити існуючий вакуум.

Метою статті є з'ясування змісту та наслідків політики ціноутворення періоду „хрущовської відлиги” та її впливу на динамічні реформаційні процеси, що відбувались в означений період.

Глибока і хронічна криза, в якій опинилось сільське господарство за час перебування при владі Й. Сталіна, змусила нове радянське керівництво в особі М. Хрущова кардинально переглянути репресивну за своєю суттю аграрну політику та визначити магістральні напрями розвитку галузі. Розуміння того, що отримати результат можливо лише за умови корегування, а надалі і реформування базових елементів та відносин, які є складовими аграрного сектора економіки, стало своєрідною точкою відліку його внутрішньополітичної діяльності. Тим паче, він, як ніхто інший, розумів, що підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва не відбудеться без серйозної ревізії цінової політики та застосування принципово нових підходів до її формування.

Потреба швидкого впровадження в повсякденну практику колгоспного виробництва реальних принципів матеріальної зацікавленості як одного з напрямів політики ціноутворення була відображена

в рішеннях вересневого (1953 р.) пленуму ЦК КПРС. Згідно з ними, вже в 1953 р. заготівельні і закупівельні ціни були підвищені практично на всі види сільськогосподарської продукції. Так, наприклад, закупівельні ціни на зерно в УРСР підвищилися з 1,32 до 12 крб., на жито – з 0,91 до 10 крб., на кукурудзу – з 0,81 до 8 крб. за центнер (за новими цінами) [3, 103]. Якщо до 1953 р. закупівельні ціни були вищими заготівельних на зерно в 12-15 разів, картоплю – в 6 раз, а м'ясо – в 14 раз, то після їх підвищення ця різниця скоротилася відповідно: в 3,5 раза – по зерну, до 2,4 раза – по молоку, в 3 рази – по м'ясу [4]. З урожаю 1954 р. особисті господарства колгоспників, робітників та службовців радгоспів повністю звільнялись від обов'язкових поставок зерна, а для колгоспів їх норми значно зменшувались [5, 393]. З цього приводу відомий російський вчений-аграрій І. Русинов зазначає, що „своїми рішеннями вересневий пленум назавжди відкинув сталінську доктрину товарообміну” [6, 37].

Нова цінова політика держави вперше за десятки попередніх років дозволила господарствам отримати реальні прибутки від продажу державі зерна по заготівлях. Зміна вектора державної аграрної політики відчутно швидко позначилась на підвищенні питомої ваги грошової частини оплати праці в колгоспах, створенні передумов до регулярного грошового авансування колгоспників на зароблені трудовні, а згодом – перейти до щомісячно гарантованої заробітної плати без їх нарахування.

З іншого боку, кампанія державних закупівель сільськогосподарської продукції супроводжувалась ускладненою системою розрахунків з колгоспами. Про зволікання в оплаті за здану господарствами продукцію свідчать чисельні скарги, що надходили на адресу сільськогосподарського відділу ЦК КПУ. Так, наприклад, правління колгоспу ім. Жданова с. Велика Кошелівка Ніжинського району Чернігівської області звернулось в грудні 1954 р. з проханням вплинути на Ніжинську контору „Заготскот”, якій колгосп здав 88,8 ц м'яса під зустрічний обмін на автомашину, і на Ніжинську заготконтору райспоживспілки, що отримала від господарства 55,9 центнера м'яса на таких же умовах. Отримавши м'ясо, техніку колгоспам вказані організації не завезли [7, 3].

Тому, намагаючись підсилити стимулюючу роль планових заготівель, владними рішеннями дозволялось здійснювати закупівлю частини колгоспної продукції (після виконання планів державних заготівель – авт.) за помітно вищими закупівельними цінами. Однак навіть такий, здавалось би фінансово привабливий захід, суттєво не змінив матеріального становища колгоспів і тих, хто в них працював. Гостру нестачу коштів вони намагались самотужки компенсувати розширенням обсягів ринкової торгівлі та продажем колгоспниками виробленої ними власної продукції. Такий специфічний саморегулятор дозволяв забезпечувати певне вирівнювання доходів міського та сільського населення.

Поряд із обов'язковими поставками сільськогосподарської продукції державі та натуроплатою за роботу МТС колгоспи зобов'язувались також поставляти продукцію державі в порядку контракції. У своїх виступах М. Хрущов неодноразово підкреслював вагоме